

Modalități lingvistice în analiza terminologiei arhitecturii

Bianca GEMAN

Universitatea Tehnică de Construcții

Resumé

Le but de cet article est d'examiner les moyens linguistiques utilisés dans l'analyse de la terminologie de l'architecture. La distinction entre le statut de terme et de mot est très importante pour une communication adéquate, mais les dictionnaires ne font pas toujours ces précisions. Quand ces distinctions sont faites, on peut obtenir des modèles convenables pour la "démocratisation" des connaissances.

Mots-clés

terminologie, architecture, dynamique lexicale, langage, terme.

Prezenta lucrare se încadrează în tendințele actuale de abordare științifică interdisciplinară, a unor aspecte complexe, cu impact în domeniul lingvisticii, pe de o parte și în domeniul comunicării, limbajelor specializate, pe de altă parte.

Pentru discutarea modalităților lingvistice în analiza terminologiei, este esențială delimitarea a două tipuri de terminologii. Astfel, terminologia „internă” studiază problemele impunerii convenționale a termenilor-etichetă de către specialiștii dintr-un anumit domeniu dat, de unde caracterul normativ al acestei terminologii. Prin definiție, caracterul normativ sau convențional al acestei terminologii asigură comunicarea precisă, rapidă între specialiști, în măsura în care se păstrează unicitatea, monoreferențialitatea și monosemantismul termenului. Terminologiei „interne” i se opune terminologia „externă”, care este descriptivă, realizată de lingviști și terminologi, fiind bazată pe descrierea lingvistică a termenilor specializați în relația dicționare-texte (Bidu-Vrănceanu 2010: 11-30).

Metodele corespunzătoare studiului terminologiei „externe” sunt analiza paradigmatică și analiza sintagmatică. Perspectiva paradigmatică urmărește în primul rând identificarea trăsăturilor relevante pentru sensul specializat la nivelul *definițiilor terminologice și lexicografice*, și a relațiilor ce se stabilesc între aceste două tipuri de definiții. Există uneori, pentru aceeași unitate lexicală, diferențe semantice remarcabile între cele două tipuri de definiții. *Definiția lexicografică* asigură decodarea sensului, oferind chiar informații privind uzajul, în texte și contexte specifice, astfel dicționarul general contribuie la dezambiguizarea ori laicizarea sensului pentru vorbitorul nespecializat. *Definiția terminologică* trebuie să aibă „caracter riguros, non-ambiguu convențional, prescriptiv, stipulatoriu” (Bidu-Vrănceanu 2007: 52), pentru a satisface condițiile comunicării specializate.

De asemenea, studiul *relațiilor semantice* de tipul *polisemie, sinonimie, antonimie, hiponimie*, este important pentru identificarea particularităților

lingvistice ale unei terminologii, fiind considerat drept o componentă esențială în cercetarea sensului.

Analiza sintagmatică, bazată pe investigarea comportamentului contextual al termenilor, este o metodă auxiliară analizei paradigmatică, investigarea pornind de la texte și contexte, pentru interpretarea sensului specializat.

Premisa interesului pentru termenii specializați din punctul de vedere al terminologiei „externe”, constă în atestarea lor în texte de largă circulație, anume, în acele texte care dețin un grad de specializare inferior, mergând până la vulgarizare. Aceste texte aparțin mai ales, mass media sau limbii comune (Bidu-Vrănceanu 2010: 17).

Libertățile sau preferințele contextuale avute de termeni în textele de largă circulație pot antrena modificări de ordin semantic, legate de „dinamica” sensului. În analiza sintagmatică, o problemă importantă o reprezintă respectarea „nucleului” dur al fiecărui termen științific.

Combinarea celor două tipuri de analize în descrierea terminologiilor ține cont de modificarea raportului dintre *terminologizare* (lexic specializat-LS) și *lexicalizare* (lexic comun-LC), cu urmări majore în privința unei terminologii dinamice (Bidu-Vrănceanu 2010: 18). Relația dintre LS și LC conduce la evoluție semantică, datorată atât unor efecte lexico-semantice (banalizarea, determinologizarea), cât și unor procedee ale extinderii vulgarizării științifice (parafraza, metaforizarea, mijloacele lexico-semantice- sinonimia și hiponimia) (Bidu-Vrănceanu 2007: 155-176).

În cele ce urmează, vom identifica modalitățile lingvistice utilizate în terminologia arhitecturii. Dintre edificiile cu funcții complexe de natură culturală, vom analiza din perspectivă terminologică, următorii termeni: TEATRU, CIRC, CINEMATOGRAF, OPERĂ, MUZEU, BIBLIOTECĂ.

Sursele utilizate în analizarea unităților terminologice sunt: *dicționarele generale* (DEX și DEXI), *dicționarul specializat* (D.Art.), *textele specializate*. Înregistrarea și definirea termenilor acestei paradigme este inegală, diferențiată în *dicționarele generale* și cel *specializat*. Toți termenii acestei paradigme sunt definiți atât în DEX, cât și în DEXI. În *dicționarul specializat*, (D.Art.), se regăsesc numai termenii BIBLIOTECĂ, CIRC, TEATRU.

Semul comun al acestor termeni, */destinație publică/* implică solidaritatea cu un alt sem */pentru a servi ocupațiilor umane/*. Semele comune se combină cu seme variabile, în cazul nostru */pentru divertisment/* și */activitate cultural-artistică/*, stabilindu-se astfel, diferite relații semantice caracteristice.

O ordonare a acestor date sub forma „lecturii” definițiilor poate fi utilă pentru diferențierea riguroasă a sensurilor din această paradigmă:

TEATRU	CIRC	CINEMATOGRAF
-clădire sau loc special amenajat	-construcție de formă rotundă	-local de spectacole
-reprezentare de spectacole	-spectacol de circ	-proiectare de filme cinematografice

MUZEU

-instituție
-strângerea, păstrarea și
expunerea obiectelor de
interes artistic, științific

OPERĂ

-clădire
-reprezentarea unei
compoziții muzicale

BIBLIOTECĂ

-instituție
-colecționarea de
cărți, periodice

Compararea *definițiilor lexicografice* evidențiază următoarea situație:

-prin arhilexemele CLĂDIRE, CONSTRUCȚIE, LOCAL (sensul de bază), considerate sinonime, se definesc unitățile: TEATRU, CIRC, CINEMATOGRAF și OPERĂ, fie la sensul de bază, fie la un sens secundar;

-prin arhilexemul INSTITUȚIE, sunt definiți termenii MUZEU și BIBLIOTECĂ.

Există cazuri când cele două tipuri de arhilexeme, CLĂDIRE, respectiv INSTITUȚIE, se regăsesc în aceeași definiție, ceea ce determină dificultatea de a dezambigua sensurile, „sediul” sau/și „organizare”, în care activează, ale unuia și aceluiași termen.

În această situație se află termenul TEATRU, definit în *dicționarele generale*, „clădire sau loc special amenajat în vederea reprezentării de spectacole”, prezentând în cadrul aceleiași *definiții lexicografice*, extinderea - „instituție de cultură care organizează spectacole”. Interpretarea conceptului de „instituție” este importantă pentru corectitudinea analizei semantice. Astfel, prin „instituție” este desemnată „organizarea culturală”, dependentă în cazul nostru, de profesia de actor. Corespondența între cele două arhilexeme CLĂDIRE, respectiv INSTITUȚIE, este biunivocă prin precizarea aceluiași */tip de acțiune/* - „reprezentarea/organizarea spectacolelor” și prin raportarea la un singur tip de profesie.

Definiția specializată din D.Art, oferă informații despre */forma arhitecturală/* specifică teatrului grec - „construit la poalele unei coline și având o platformă circulară și gradene construite pe pantă naturală”, deosebită de forma teatrului roman - „prin așezarea lui în semicerc și prin faptul că era zidit în întregime pe un loc plan”.

/Caracterul funcțional/ al celor două tipuri de edificii, este redat prin prezentarea părților componente:

-teatrul grec era compus din „orchestră, avanscenă (proscenium), scena, parascenium și gradene”;

-teatrul roman cuprindea „orchestra, proscenium, scena, culisele (postscaenium) și cavea” (spațiul destinat spectatorilor).

/Formele de manifestare/ sunt aspectate prin prezentarea „decorurilor” care variaua după natura piesei: „tragedia – templu sau palat; comedia- villa rustica”.

/Aspectul cultural/ este marcat prin evidențierea evoluției tipului de construcție: „în sec.16, TEATRUL are caracter de construcție temporară până în sec.18, când capătă un rol urbanistic și monumental”.

Termenul CIRC este înregistrat drept „construcție de formă rotundă”, semul variabil */maniera construcției/*, fiind explicit reliefat – „cu locurile pentru spectatori așezate în amfiteatru și având la mijloc o arenă circulară”. Spre deosebire de DEX, în DEXI, cel de-al III-lea sens marcat diastratic (*în antic. romană*), se referă la programul arhitectural din perioada Romei Antice: „incintă circulară, neacoperită, în formă de amfiteatru, unde se celebrau jocurile publice”.

Dicționarul de artă confirmă acest sens, fiind precizat hiperonimul „edificiu”. Sunt prezentate */destinația/* - „întrecerile de care” și */forma arhitecturală/* specifică din perioada Romei Antice: „rectangulară cu colțurile rotunjite”.

CINEMATOGRAF este clasat în *dicționarele generale* drept „local de spectacole”, având ca */destinație/* - „proiectarea filmelor cinematografice”. Apar de asemenea, unitățile sintagmatice CINEMATOGRAF PANORAMIC și CINEMATOGRAF STEREOSCOPIC.

Contextul specializat prezintă complex din perspectiva informației oferite, traiectoria ascensională a CINEMATOGRAFULUI, */cauza/* acestei ascensiuni fiind determinată de existența unui tipar cultural, TEATRUL. */Efectul/* constă în „diversificarea ofertei de spectacole” și apariția CINEMATOGRAFULUI MULTIPLEX.

Aceeași clasare ca în cazul termenului TEATRU, se regăsește în definirea termenului MUZEU. Primul sens înregistrează hiperonimul „instituție”, al II-lea sens consemnând unitatea supraordonată „clădire”. Complicația interpretării conceptului de „instituție” reiese, din faptul că poate include clădirea specializată în care își desfășoară activitatea. În cadrul MUZEULUI, */tipul de acțiune/* desfășurat este reprezentat de - „achiziționarea, conservarea și expunerea obiectelor de artă, documentelor istorice, științifice, relicvelor, etc.” având drept */scop/* - „educarea și delectarea publicului”.

Dicționarele generale prezintă pentru termenul OPERĂ, un sens marcat diastratic (**muz.**), care ne oferă indicii în privința raportării termenului la domeniul muzical: „compoziție (de mari proporții) scrisă, pe textul unui libret dramatic [...]”, sensul al II-lea, marcat (**arhit.**), având incluse elemente conceptual-semantice ce descriu conceptul utilizat în **arhitectură**: „clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziții”. În terminologie, omonimia este o denumire alternativă pentru polisemia internă (a specialiștilor).

Dicționarele generale clasează termenul BIBLIOTECĂ, drept „instituție de cultură”, */acțiunea specifică/* înregistrată fiind „adunarea, organizarea și păstrarea fondului de publicații (cărți, reviste etc.)”.

Dicționarul de artă face referire la sensul subordonat „arhitecturii interioare”, cel de „mobilă pentru păstrarea cărților”.

Așadar, atât în *dicționarele generale* cât și în cel *specializat*, se observă o formă de polisemie internă a termenului BIBLIOTECĂ, care se manifestă sub forma următoarelor accepțiuni:

- „mobilă specială cu rafturi pentru păstrarea cărților”;
- „încăpere, sală în care se păstrează și se citesc cărțile”;

-„colecție de cărți, periodice, foi volante, imprimate”;
-„instituție de cultură care colecționează cărți, periodice etc. spre a le pune în mod organizat la dispoziția cititorilor”.

Termenul BIBLIOTECĂ reprezintă un edificiu reprezentativ, pentru domeniile **arhitecturii** și **culturii**, ca urmare a */funcționalității multiple/* a spațiului interior, unde „în afara sălilor de lectură, pot exista auditorii, săli de conferință, [...] cu soluții arhitecturale la scară monumentală” (Bussagli 2005: 62). Este evidentă interdisciplinaritatea manifestată în cadrul domeniului **arhitecturii**, dar și a relației dintre *lexicul specializat* și *lexicul comun*.

În *analiza comparativă* a elementelor conceptual-semantică caracteristice termenilor TEATRU, CIRC, CINEMATOGRAF, MUZEU, OPERĂ, BIBLIOTECĂ, au fost întâlnite următoarele situații:

-înregistrarea și definirea termenilor este diferențiată în *dicționarul specializat* (D.Art.), termenii CINEMATOGRAF, MUZEU, OPERĂ, nu se regăsesc în sursa enunțată;

-semul comun */destinație publică/* se îmbină cu semele variabile */pentru divertisment/* și */activitate cultural-artistică/*, stabilindu-se astfel */tipul de acțiune/* specific fiecărui edificiu cultural analizat: */reprezentare de spectacole dramatice, muzicale sau coregrafice/* pentru TEATRU, */prezentare de numere de gimnastică de acrobație, de animale dresate, momente comice bufe/* pentru CIRC, */proiectare de filme cinematografice/* pentru CINEMATOGRAF, */strângerea, păstrarea și expunerea obiectelor care prezintă interes istoric, științific/* pentru MUZEU, */reprezentarea unei compoziții muzicale/* pentru OPERĂ, */difuzarea de cărți/* pentru BIBLIOTECĂ.

-în funcție de semul variabil */maniera (construcției)/* se disting alte trăsături distincte pentru fiecare termen analizat.

Deoarece „tipologia TEATRULUI modern derivă din cea a TEATRULUI GREC, prin medierea celui ROMAN” (Bussagli 2005: 58), ne vom raporta la */maniera de construcție/* a celor două tipuri de teatru. Astfel, pentru TEATRUL GREC, */maniera specifică de construcție/*, așa cum reiese din (D.Art.), este „la poalele unei coline, având o platformă circulară și gradene construite pe pantă naturală”, iar pentru TEATRUL ROMAN este reprezentativă prin „așezarea lui în semicerc și prin faptul că era zidit în întregime pe un loc plan”.

Definiția lexicografică a termenului CIRC, este explicită, în ceea ce privește */forma construcției/* - „rotundă”, „cu locurile pentru spectatori așezate în amfiteatru și având la mijloc o arenă circulară”.

Edificiile culturale au o */amenajare interioară specifică/*, așa cum este evidențiată de *contextele specializate*, pentru următorii termeni: CINEMATOGRAF - „o sală cu locuri orientate către ecran, iar în spatele spectatorilor proiectorul (amplasat ulterior într-o cameră specială)” (Bussagli 2005: 59), MUZEUL - „compus dintr-o serie de galerii legate între ele, de-a lungul zonei centrale [...] iluminate de sus, și din încăperi care se deschid spre laterale” (Davidson Cragoe 2010: 19), OPERA - „multitudinea sălilor existente cu funcții apropiate fac din această clădire o veritabilă megastructură cultural-artistică” (Constantinescu 1989: 443), BIBLIOTECĂ - „are ferestre mari, asigurând o bună

iluminare naturală în sălile de lectură aflate la etajele superioare” (Davidson Cragoe 2010: 20).

Există un dezacord evident în cazul diferitelor *surse* consultate. Astfel, *dicționarele* oferă informații normative, spre deosebire de *contexte* care oferă în general, informații descriptive, bogate cantitativ.

Interdisciplinaritatea termenilor este evidentă atât în dicționare, cât și în contexte. Se observă că termenii analizați desemnează edificii de cultură, având forme arhitecturale deosebite. Analiza noastră a urmărit aplicarea conceptelor din **arhitectură**, în contextul domeniului considerat secundar, în acest caz **cultura**.

Din analiza acestei paradigme, se observă că toți termenii sunt accesibili prin interesul larg pe care îl prezintă pentru vorbitorii obișnuiți și nu pun probleme sub aspectul definițiilor.

Referințe bibliografice

- Bidu-Vrănceanu, A. (1993). *Lectura dicționarelor*. București: Editura Metropol.
- Bidu-Vrănceanu, A. (2000). *Lexic comun, lexic specializat*, București: Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, A. (2007). *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*. București: Editura Universității din București.
- Bidu-Vrănceanu, A. (coord.). (2010). *Terminologie și terminologii*. București: Editura Universității din București.
- Bussagli, M. (2005). *Să înțelegem arhitectura*. București: Enciclopedia Rao.
- Constantinescu, D.T. (1989). *Construcții monumentale*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Davidson Cragoe, C. (2010). *Ghid de arhitectură*. București: Editura Litera.
- Stoichițoiu-Ichim, A. (2001). *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influențe. Creativitate*. București: Editura All.

DICȚIONARE

- DEX – (1998). *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a 2-a, București: Academia Română, Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic.
- DEXI – (2007). *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău: Editura Arc & Gunivas, Italia.
- DSL – (2005). Bidu-Vrănceanu, A., Călărașu, C., Ionescu-Ruxăndoiu, L., Mancaș, M., Pană Dindelegan, G. *Dicționar de științe ale limbii*. București: Editura Nemira.
- D.Art. – (1995). Popescu, M., (coord.) *Dicționar de artă*, București: Editura Meridiane.